

Fimmtudaginn 16. október 1997.

Nr. 269/1996.

Jón Einar Jakobsson

(Jón Steinar Gunnlaugsson hrl.)

gegn

Búnaðarbanka Íslands

(Brynjólfur Kjartansson hrl.)

og gagnsök

Handveð. Bankar. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Haraldur Henrysson, Guðrún Erlendsdóttir, Hjörtur Torfason, Hrafn Bragason og Pétur Kr. Hafstein.

Aðaláfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar með stefnu 17. júlí 1996. Hann gerir þær dómkröfur í aðalsök, að gagnáfrýjandi verði dæmdur til að greiða sér 11.026.337,80 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 10. mars 1993 til greiðsludags. Þá krefst hann málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti. Í gagnsök er krafist sýknu af kröfum gagnáfrýjanda og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

Málinu var gagnáfrýjað með stefnu 6. september 1996. Gagnáfrýjandi krefst sýknu af öllum kröfum aðaláfrýjanda og málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Aðaláfrýjandi hóf að reka inn- og útflutningsstarfsemi árið 1974 og hafði bankaviðskipti hjá gagnáfrýjanda fyrir sig og fyrirtæki sín, sem grein er gerð fyrir í héraðsdómi. Eins og þar segir, gerði aðaláfrýjandi tvo handveðssamninga við gagnáfrýjanda 19. september 1986 og afhenti honum tvær bankabækur, annars vegar almenna sparisjóðsbók nr. 74229 og hins vegar gullbók nr. 203143. Í handveðsyfirlýsingunum kemur fram, að aðaláfrýjandi samþykki, að gagnáfrýjandi leggi inn á bækurnar „5% eða annað hlutfall, sem um semst hverju sinni, af andvirði þeirra vöruvíxla eða skuldabréfa, sem bankinn kaupir af mér/okkur eða fyrirtæki mínu/okkar“. Síðan segir: „Fjárhæðin skal vera í vörslu bankans sem handveð fyrir öllum skuldbindingum mínum/okkar eða fyrirtækis míns/okkar við Búnaðarbanka Íslands, hverju nafni sem nefnast ...“ Fram er kom-

ið, að innstæða á sparisjóðsbókinni, 5.288.489,78 krónur, var lögð inn á gullbókina 7. maí 1990, og var þá fyrrnefnda bókin eyðilögð.

Aðila greinir bæði á um það, hvort bækurnar sem slíkar hafi verið settar að handveði eða einungis sá hluti þeirra, sem til væri kominn með ofangreindum hætti, og til hvaða lögaðila handveðið skyldi taka. Í héraðsstefnu segir, að aðaláfrýjandi hafi sett gagnáfrýjanda að handveði „ótilgreinda fjárhæð á nefndum reikningi til tryggingar skuldbindingum sínum eða einkafyrirtækja sinna við bankann ... Bankinn fékk samtímis afhenta sparisjóðsbókina“. Skilja verður þessa framsetningu svo, að aðaláfrýjandi hafi þegar í héraði haft þá málsástæðu uppi, að handveðsyfirlýsingarnar hafi einungis átt að ná til hluta af innstæðunum, sem til væri kominn með sérstökum hætti. Hér fyrir dómi hefur lögmaður gagnáfrýjanda ekki haldið því fram, að um nýja málsástæðu væri að ræða.

Hinar umdeildu handveðsyfirlýsingar voru samdar af gagnáfrýjanda, og voru þær á stöðluðum eyðublöðum undir nafni bankans. Orðalag þeirra þykir ekki benda til þess, að bankabækurnar sjálfar hafi verið settar að handveði. Þvert á móti verður að ætla, að „fjárhæðin“, sem sett er að handveði, vísi beint til þeirra innlagningarheimilda, sem veittar eru í upphafi yfirlýsinganna. Gagnáfrýjandi hefur yfir að ráða sérfræðilegri þekkingu og reynslu í viðskiptum af þessu tagi. Gera verður ríkar kröfur til bankastofnana um það, að samningar um veð í innlánsfé séu glöggir og ótvíræðir. Gagnáfrýjanda var í lófa lagið að taka það skýrlega fram, til hvaða fjármuna veðið ætti að ná, svo sem höfuðstóls bókinda, vaxta, verðbóta og kostnaðar. Þykir hann verða að bera hallann af því, ef orðalag yfirlýsinganna tekur ekki af tvímæli um fyrirætlan hans. Í því sambandi skiptir engu, að aðaláfrýjandi er löglærður.

Samkvæmt framansögðu verður að telja, að handveðsyfirlýsingarnar hafi falið í sér takmörkun á því, sem gagnáfrýjanda var sett að handveði með bankabókunum. Honum var því ekki heimilt að leysa til sín alla innstæðuna 10. mars 1993. Hann hefur enga grein gert fyrir því í málinu, hversu mikinn hluta hennar megi rekja til viðskipta sinna við aðaláfrýjanda eða fyrirtæki hans með vöruvæxla og skuldabréf. Verður greiðslukrafa aðaláfrýjanda því tekin til greina með dráttarvöxtum frá þeim degi, er hin óheimila taka fór fram.

Gagnáfrýjandi skal greiða aðaláfrýjanda málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti, eins og í dómsorði segir.

D ó m s o r ð :

Gagnáfrýjandi, Búnaðarbanki Íslands, greiði aðaláfrýjanda, Jóni Einari Jakobssyni, 11.026.337,80 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 10. mars 1993 til greiðsludags.

Gagnáfrýjandi greiði aðaláfrýjanda 600.000 krónur í málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

S é r a t k v æ ð i Hrafns Bragasonar og Hjartar Torfasonar

I.

Málavextir eru raktir í héraðsdómi. Aðaláfrýjandi gerir kröfu til innstæðu á gullbók nr. 203143 við aðalbanka Búnaðarbanka Íslands, eins og hún var 10. mars 1993, en bókin hafði verið stofnuð 12. ágúst 1986. Gagnáfrýjandi mótmælir kröfugerðinni á þeim grunni, að bók-in hafi verið sett að handveði. Hafi hann því samkvæmt ákvæðum yfirlýsingar um veðið tekið alla innstæðuna til greiðslu á fjórum víxlum, að fjárhæð alls 7.072.763,73 krónur, samþykktum af fyrirtæki aðaláfrýjanda, Bústofni hf., fjórum erlendum ábyrgðum fyrirtækis aðaláfrýjanda, Norræna útflutningsfélagsins Norrex hf., að fjárhæð alls 3.903.610 krónur, og víxli, að fjárhæð 49.964 krónur, samþykktum af aðaláfrýjanda sjálfum. Skuldir þessar hafi allar verið í vanskilum. Aðaláfrýjandi segist enga skilagrein hafa fengið um þessa ráðstöfun gagnáfrýjanda fyrr en í máli þessu. Viðskipti þeirra séu um garð gengin, og samkvæmt almennum reglum um handveð falli veðrétturinn niður með brottfalli skuldar þeirrar, sem veðið eigi að tryggja, og eigi þá að skila veðinu. Af gögnum málsins í héraði verður ekki annað ráðið en eftir að varnir gagnáfrýjanda komu þar fram, hafi aðaláfrýjandi aðallega á því byggt, að handveðssamningur aðila frá 19. september 1986 hafi aðeins átt að ná til skulda hans sjálfs og einkafyrirtækis hans, Bústofns. Hins vegar hafi veð-

rétturinn hvorki átt að ná til skulda Bústofns hf., sem stofnað var í desember 1986, né skulda Norrex hf., sem stofnað var í febrúar 1985. Hlutafélög þessi, sem síðar breyttu um nafn, tóku við starfsemi einkafyrirtækisins Bústofns, en aðaláfrýjandi kveðst þó ekki hafa lagt einkarekstur alveg niður. Hér fyrir dómi hefur aðaláfrýjandi aukið við málsástæður sínar, svo sem að verður vikið síðar.

II.

Yfirlýsing aðaláfrýjanda um framangreint handveð, sem er á stöðluðu formi frá gagnáfrýjanda, er rakin í héraðsdómi. Þar er einnig skýrt frá sams konar handveðsyfirlýsingu hans varðandi almannan sparisjóðsreikning nr. 74229, en 7. maí 1990 var fjárhæð þess reiknings færð yfir á gullbókina nr. 203143 og reikningurinn eyðilagður, svo sem nánar greinir í héraðsdómi. Óumdeilt er, að fjárhæð gullbókarreikningsins er mynduð af innlögnum aðaláfrýjanda og af skuldabréfaviðskiptum Bústofns hf. við gagnáfrýjanda auk millifærslunnar af reikningi nr. 74229, sem einnig var tengdur skuldabréfakaupum. Vextir af innstæðunni á hverjum tíma voru lagðir við höfuðstól.

Norræna útflutningsfélagið Norrex hf. var stofnað fyrir tíma handveðsyfirlýsingarinnar, og innstæða á gullbókarreikningnum er ekki til komin fyrir kaup gagnáfrýjanda á skuldabréfum frá því fyrirtæki. Hefði yfirlýsingin átt að ná til skulda þessa félags, varð að orða það með skýrum hætti. Þar sem það var ekki gert og gagnáfrýjandi hefur ekki sannað gegn mótmælum aðaláfrýjanda, að sú hafi þrátt fyrir það verið ætlun aðila, gat hann ekki tekið af innstæðunni til greiðslu á skuldum þess fyrirtækis. Þar sem hann ráðstafaði innstæðunni að hluta með þessum hætti, getur hann ekki nú ráðstafað þeim hluta fjárhæðarinnar annað. Verður að telja, að handveðið hafi fallið niður, þegar því var svo ráðstafað og bókin tæmd og eyðilögð. Gagnáfrýjanda ber því þegar af þessum ástæðum að standa aðaláfrýjanda skil á þeim hluta fjárhæðarinnar, sem ráðstafað var til greiðslu skulda Norrex hf.

Skömmu eftir að handveðsyfirlýsingin var gefin út, eða 27. janúar 1987, er stofnun Bústofns hf. tilkynnt til firmaskrár og daginn eftir kynnt, að firmað Bústofn sé fellt niður. Samkvæmt gögnum málsins tók Bústofn hf. við viðskiptum einkafyrirtækisins, þar á meðal

bankaviðskiptum, og innlagnir á gullbókina stafa að hluta til frá vöruvísla- og skuldabréfaviðskiptum hlutafélagsins. Er ekki annað fram komið en að þessar innlagnir og handveðið hafi verið forsenda að viðskiptum aðila og aðaláfrýjanda hafi mátt vera það ljóst. Aðaláfrýjandi hefur ekki vefengt, að raunverulegar skuldir þessa hlutafélags, að fjárhæð 7.072.763,73 kr., hafi staðið að baki ráðstöfun gagnáfrýjanda á handveðinu.

Hér fyrir dómi hefur aðaláfrýjandi haldið því fram, að skýra beri handveðsyfirlýsingu sína svo, að veðið nái aðeins til þeirra fjárhæða, er farið hafi inn á bókina nr. 203143 sem hlutfall (5% eða annað) af andvirði þeirra vöruvísla eða skuldabréfa, sem gagnáfrýjandi keypti. Þessar fjárhæðir hafi aðeins numið 108.571 krónu og komið til á árunum 1990-1991. Í yfirlýsingunni er vitnað til númers bókarinnar og sagt, að leggja eigi nefnt hlutfall inn á hana. Á það má fallast með aðaláfrýjanda, að nokkuð skorti á skýrleika handveðsyfirlýsingarinnar og óljóst sé, hvort orðið fjárhæð vísi til þeirrar upphæðar, sem var inni á bókinni í hvert sinn, eða aðeins, svo sem hann heldur fram, til takmarkaðs hluta hennar. Handveðið stofnaðist með yfirlýsingunni og afhendingu bókarinnar. Bók, sem afhent er að handveði, er illa fallin til að geyma annað fé en fjárhæð þess. Samkvæmt framburði aðaláfrýjanda fyrir héraðsdómi gat hann ekki ráðstafað innstæðunni án atbeina bankans. Aðaláfrýjandi hefur lögmannsréttindi og er auk þess reyndur kaupsýslumaður. Hlaut honum að vera ljóst, hvern skilning gagnáfrýjandi lagði í yfirlýsingu hans og afhendingu bókarinnar. Þá bar honum að mótmæla þessum skilningi gagnáfrýjanda, þegar er tilefni gafst til við rekstur málsins í héraði. Verður ekki annað ráðið af framkomu aðaláfrýjanda en hann hafi lagt sama skilning í yfirlýsinguna og gagnáfrýjandi.

Þá heldur aðaláfrýjandi því fram hér fyrir dómi, að handveðið geti ekki náð til 5.288.489,78 króna, sem millifærðar voru á gullbókarreikninginn 7. maí 1990 af bók nr. 74229. Handveð í þessari bók hafi fallið niður, þegar það var millifært og bókin eyðilögð. Hér var einungis um að ræða færslu milli tveggja handveðsreikninga. Millifærslan var aðaláfrýjanda persónulega til hagsbóta, þar sem þannig fékk hann hærri ávöxtun. Hann naut vaxtanna við það, að þeir voru lagðir við höfuðstól gullbókarinnar, og hefði fengið fjárhæð þeirra í hendur, hefði ekki komið til skuldfærslunnar. Millifærslur

sem þessar geta ekki verið óeðlilegar í bankaviðskiptum. Aðaláfrýjandi hafði þessi mótmæli hvorki uppi, meðan á viðskiptunum stóð, né fyrir dómi í héraði, og verður nú ekki á þeim byggt.

Af framangreindum ástæðum ber að staðfesta þá niðurstöðu héraðsdóms, að gagnáfrýjanda hafi verið rétt að taka sér fullnustu af handveðinu fyrir skuldum Bústofns hf., svo sem hann gerði.

Aðaláfrýjandi bar í héraði ekki bríður á, að hann hefði persónulega skuldað gagnáfrýjanda víxil, að fjárhæð 49.964 krónur, sem greiddur var af handveðinu, og ekki kemur fram, að hann hafi greiðst með öðrum hætti. Samkvæmt framansögðu var handveðið til tryggingar persónulegum skuldum hans, og ber að viðurkenna rétt gagnáfrýjanda til að láta hluta handveðsins ganga til greiðslu á þessari skuld.

Niðurstaða málsins á því að vera sú, að gagnáfrýjandi greiði aðaláfrýjanda 3.903.610 krónur með vöxtum, eins og í héraðsdómi greinir.

Gegn mótmælum aðaláfrýjanda hefur gagnáfrýjandi ekki sýnt fram á, að hann hafi sent honum eða Bústofni hf. skilagrein varðandi framangreindan gullbókarreikning. Með þessari athugasemd ber að staðfesta málskostnaðarákvæði héraðsdóms, en talið rétt, að hvor aðili beri sinn málskostnað fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 24. apríl 1996.

1. Mál þetta var höfðað með stefnu, birtri 25. september 1995, og dómtekkið 12. þ. m.

Stefnandi er Jón Einar Jakobsson, kt. 161237-6559, Hegranesi 35, Garðabæ.

Stefndi er Búnaðarbanki Íslands, kt. 490169-1219, Austurstræti 5, Reykjavík.

Dómkröfur stefnanda eru þær, að stefnda verði gert að greiða stefnanda 10.926.857 kr. auk vaxta af stefnufjárhæð, 99.480,80 kr., frá 31. 12. 1992 til 10. 3. 1993, en dráttarvaxta af 11.026.337,80 kr. frá þeim degi til greiðsludags samkv. III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 með síðari breytingum. Þess er krafist, að dráttarvextir leggist við höfuðstól skuldarinnar, 11.026.337,80 kr., á tólf mánaða fresti, í fyrsta sinn 10. 3. 1994 og síðan árlega þann mánaðardag. Þá er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt mati dómsins að viðbættum virðisaukaskatti.

Stefndi krefst sýknu af öllum kröfum stefnanda og að stefnandi verði

dæmdur til greiðslu málskostnaðar að skaðlausu að mati dómsins ásamt virðisaukaskatti. Til vara er þess krafist, að kröfur stefnanda verði stórlega lækkaðar og að málskostnaður verði í því tilviki látinn niður falla.

2. Stefnandi er lögfræðingur og hafði rekið lögfræðistofu frá árinu 1967, er hann hóf innflutningsstarfsemi og fyrirtækjarekstur árið 1973. Hann hafði bankaviðskipti hjá stefnda fyrir sig og fyrirtæki, sem hann átti eignaraðild að, eins og nú verður rakið:

Bústofn, einkafirma stefnanda, var skráð í firmaskrá Reykjavíkur 24. júní 1974, og hafði það sérstaka kennitölu. Hinn 28. desember 1986 stofnaði stefnandi ásamt fjölskyldu sinni og einum aðila öðrum hlutafélagið Bústofn. Hlutfjáreign stefnanda nam 110.000 krónum sem og eiginkonu hans og hlutfjáreign tveggja barna þeirra hvors um sig 10.000 krónum af samtals 250.000 krónum. Stefnandi var stjórnarformaður. Frá og með 1. janúar 1987 var firmað Bústofn lagt niður sem einkafirma, en skráð sem hlutafélagið Bústofn í Hlutfélagaskrá. Stefnandi óskaði eftir, að einkafirmað Bústofn yrði afmáð úr firmaskrá. Hinn 30. desember 1992 var nafni Bústofns hf. breytt í Stofna hf. Þú þess hlutfélags var tekið til gjaldþrotaskipta með úrskurði 9. febrúar 1995. Hinn 16. febrúar 1985 stofnaði stefnandi ásamt fjölskyldu sinni og einum aðila öðrum hlutafélagið Norræna útflutningsfélagið Norrex. Hlutfjáreign stefnanda nam 96.000 krónum af samtals 100.000 krónum, og var hann stjórnarformaður. Hlutfélag þetta tók við útflutningsstarfsemi Bústofns, einkafirma. Hinn 30. desember 1992 var nafni hlutfélagsins breytt í Norræna útflutningsfélagið hf. Þú þess hlutfélags var tekið til gjaldþrotaskipta 20. mars 1995.

Málshöfðun stefnanda tekur til sparisjóðsreiknings nr. 203143, „gullbókar“, í aðalbanka stefnda. Innstæða á reikningnum nam 10.926.857 krónum 31. 12. 1992 og 11.026.337,80 krónum 10. 3. 1993, sbr. það, sem síðar verður greint. Í stefnu er því lýst, að reikningur þessi hafi verið stofnaður í eigin nafni og á nafnnúmeri stefnanda, enda hugsaður sem lífeyrissjóður eiganda. Í greinargerð stefnda segir, að haustið 1986 hafi stefnandi óskað eftir því við stefnda, að hann keypti viðskiptabréf, sem stefnandi eignaðist í rekstri sínum, og skyldu kaupin vera viðvarandi og ná til ótiltekins fjölda bréfa á ótilteknu tímabili. Stefndi hafi sett stefnanda það skilyrði fyrir kaupunum, að hann afhenti stefnda sparisjóðsbækur sem handveð. Þetta hafi verið í samræmi við þá reglu, sem gilt hafi hjá stefnda, að hann hafi ráðstafað ákveðnu hlutfalli, yfirleitt 5%, af andvirði keyptrra viðskiptabréfa beint inn á slíkar handveðsbækur. Innstæða á þeim hafi síðan takmarkað frekari kaup stefnda á viðskiptabréfum, þ. e., að stefndi hafi aðeins keypt viðskiptabréf í ákveðnu hlutfalli við innstæðu handveðsbókanna á hverjum

tíma. Hinn 19. september 1986 gerði stefnandi tvo handveðssamninga við stefnda í samræmi við þetta og afhenti stefnda tvær sparisjóðsbækur sínar hjá stefnda sem handveð. Annars vegar var um að ræða almenna sparisjóðsbók nr. 74229 og hins vegar gullbók nr. 203143, sem bar hærri vexti. Samningar þessir eru samhljóða að undanskildum tilvísunum til sparisjóðsbókanna. Þeir eru á stöðluðu eyðublaði stefnda með yfirskriftinni HANDVEÐ og kveða á um, að stefnandi sem eigandi bókanna/sparisjóðsreikninganna samþykki, að stefndi leggi inn á þá „5% eða annað hlutfall, sem um semst hverju sinni, af andvirði þeirra vöruvísla eða skuldabréfa, sem bankinn kaupir af mér/okkur eða fyrirtæki mínu/okkar. Fjárhæðin skal vera í vörslu bankans sem handveð fyrir öllum skuldbindingum mínum/okkar eða fyrirtækis míns/okkar við Búnaðarbanka Íslands, hverju nafni sem nefnast. Samkvæmt því er bankanum heimilt, hvenær sem er, að taka sér greiðslu af handveðinu, eins og þörf krefur að hans mati og án afskipta eða atbeina annarra, til lúkningar gjaldföllum skuldum framangreindra aðila við bankann, hvort sem eru höfuðstóll, vextir, verðbætur, dráttarvextir, kostnaður eða annað. Bankanum er heimilt að ganga að handveðinu á framangreindan hátt án fyrirvara, tilkynninga eða viðvarana annarra en hann telur nægja, ef til kemur“.

Fyrsta innlegg á bók nr. 203143 var 22. september 1986 og nam 1.371.792,07 krónum. Stefndi ráðstafaði ákveðnu hlutfalli af andvirði keyptra viðskiptabréfa inn á almennu sparisjóðsbókina, en millifærði hluta af innstæðu hennar inn á gullbókina. Um þetta var bókað í þinghaldi 14. nóvember sl.: „Lögmenn lýsa yfir, að ekki sé ágreiningur um það, að ákveðnu hlutfalli af andvirði keyptra viðskiptabréfa frá einkafirma stefnanda, Bústofni, og síðan frá Bústofni hf. hafi verið ráðstafað inn á handveðsbækur þær, sem um ræðir í málinu. Stefnandi vill bæta hér við, að þetta hafi þó ekki verið í öllum tilvikum. Stefndi mótmælir þessu atriði aftur á móti sem ósönnuðu. Hins vegar lýsa þeir yfir, að ekki hafi verið keypt viðskiptabréf af Norræna útflutningsfélaginu Norrex hf. og síðar Norræna útflutningsfélaginu, sem ráðstafað hafi verið með þessum hætti.“

Hinn 7. maí 1990 var almenna sparisjóðsbókin nr. 74229 eyðilögð og öll innstæða hennar, 5.288.489,78 krónur, millifærð yfir á gullbókina nr. 203143, og var eftir það í einhverjum tilvikum um að ræða ráðstöfun hlutfalls af andvirði keyptra krafna beint inn á hana. Í greinargerð segir, að árið 1992 hafi fyrirtæki stefnda, Bústofn hf. og Norræna útflutningsfélagið Norrex hf., verið komin í mikil vanskil við stefnda. Innheimta á vanskilum hafi gengið erfiðlega, og árið 1993 hafi þótt fjárfélaginu, að stefndi þyrfti að ganga að tryggingum, sem stefnandi hafi veitt stefnda fyrir skuldum sínum og fyrir-

tækja sinna. Samningaviðræður milli aðila hafi ekki borið árangur. Gögn, sem stefnandi lagði fram, sýna, að stefndi hefur árið 1992 reynt lögfræðilega innheimtu, m. a. með fjárnámum, á kröfum sínum á hendur Bústofni hf.

Hinn 10. mars 1993 var allri innstæðu gullbókarinnar, 11.026.337,80 krónum, ráðstafað til greiðslu inn á skuldir sem hér segir, eftir því sem skráð er á fylgiseðli með millifærslu undir yfirskriftinni „Nafn þess, er tekur út“: „Lögr. innheimta v/víxla á Bústofn og erl. áb. á Norrex og Jón E. Jak.“ Heildarfjárhæðin skiptist þannig samkvæmt gögnum málsins: Bústofn hf. 7.072.763,73 krónur, Norrex hf. 3.903.610,00 krónur, Jón E. Jakobsson 49.964,00 krónur. Hinn 27. mars 1995 lýsti stefndi kröfum í þrotabú Stofna hf., að fjárhæð 6.981.503,00 krónum, og 17. maí s. á. lýsti hann kröfum í þrotabú Norræna útflutningsfélagsins hf., samtals að fjárhæð 95.419.290,00 krónum.

Stefnandi bar fyrir dóminum, að sér hefði ekki verið kunnugt um úttektina af gullbókinni fyrr en undir rekstri máls þessa. Hann kvað bókina hafa verið í vörslu stefnda og innstæðu hennar ekki til ráðstöfunar sinnar án heimildar eða tilhlutunar stefnda.

3. Stefnandi reisir málsókn sína á eftirfarandi:

Stefndi er ríkisviðskiptabanki og hefur starfsleyfi sem slíkur samkv. l. nr. 43/1993. Hann tekur við innlánnum og endurgreiðanlegum fjármunum frá almenningi skv. V. kap. þeirra laga, sbr. 1. mgr. 1. tl. 44. gr. þeirra laga og 3. mgr. sömu greinar. Þar sem um ríkisbanka er að tefla og vegna eðlis starfsemi hans, er honum framar öðrum stofnunum lögð almennt ríkari skylda á herðar um viðskipti við viðskiptamenn sína. Innstæður gullbókar eru lausar til útborgunar án uppsagnar samkv. skilmálum bankans, prentuðum á bókina. Bankanum ber skylda til að endurgreiða sparifjáreiganda innstæðufé hans viðstöðulaust án uppsagnar, þegar eigandi óskar.

Samkvæmt almennum reglum um handveð fellur veðrétturinn niður með brottfalli skuldar þeirrar, sem veðið á að tryggja. Ber þá veðhafa að skila handveði til eiganda. Að öðru leyti er vísað til laga nr. 18/1887 um veð, m. a. handveð og almennar reglur um veðréttindi. Kröfur stefnanda eru enn fremur reistar á almennri efnaskyldu samninga og öðrum reglum samningaréttar, kröfuréttar og eignarréttar.

Varðandi vaxtakröfu kveðst stefnandi hafa krafist þess fyrir 31. 12. 1992, að hin umrædda bók yrði afhent sér til frjálsrar ráðstöfunar.

4. Málsástæður stefnda eru í meginatriðum sem hér segir:

Því er haldið fram af hálfu stefnda, að aðilar hafi í raun gert með sér þann samning, að innstæða bókarinnar hafi átt að standa til tryggingar öllum skuldum þeirra hlutafélaga, sem stefnandi var í forsvari fyrir í viðskipti-

um félaganna við stefnda. Við túlkun á samningum nægi oft ekki að skýra einstök orð eða orðalag í samningi, heldur verði að grafast fyrir um forsendur og ástæður, sem lágu að baki samningsgerðinni, svo og athafnir og athafnaleysi samningsaðila eftir samningsgerð. Stefndi hafi ekki haft sterkari stöðu við samningsgerðina en stefnandi, og hefði hann átt að vekja athygli stefnda á atriðum, sem honum fundust umdeilanleg, óljós eða tvíræð, um leið og honum þótti ástæða til.

Stefndi vísar til eignarhalds hlutafjár í þeim hlutafélögum, sem talin hafa verið upp í dóminum, og þess, að stefnandi hafi alla tíð komið einn fram gagnvart stefnda sem eini fyrirsvarsmaður og eigandi þeirra. Einnig er vísað til þess, að hlutafélög falli undir hugtakið fyrirtæki, sbr. 2. gr., sbr. 1. gr. laga um fyrirtækjaskrá nr. 62/1969.

Þar sem ljóst sé, að sparisjóðsbækurnar hafi staðið til tryggingar öllum fjárskuldbindingum Bústofns hf. við stefnda, eftir því sem rök eru færð að, verði að álykta sem svo, að sama gildi um fjárskuldbindingar Norræna útflutningsfélagsins Norrex hf. við stefnda, þar sem fyrirsvar stefnanda f. h. beggja hlutafélaganna hafi verið með sama móti gagnvart stefnda.

Stefndi kveður innstæðu sparisjóðsbókanna, sem um er rætt í málinu, vera til komna vegna kröfukaupa stefnda af Bústofni, einkafirma, og Bústofni hf., og hefðu þau verið óhugsandi, hefði ekki verið til trygging í formi handveðsbókanna. Stefndi hefði aldrei samþykkt slíka fyrirgreiðslu, sem raun bar vitni, til handa Bústofni hf. (síðar Stofnum hf.) og Norræna útflutningsfélaginu Norrex hf. (síðar Norræna útflutningsfélaginu hf.) nema gegn því að fá á móti viðunandi tryggingar. Um þetta hafi stefnanda að sjálfsgöðu verið kunnugt.

Stefndi mótmælir upphafstíma dráttarvaxta og krefst þess, að þeir reiknist ekki af kröfu stefnanda fyrr en frá 19. júní 1995, er stefnandi hafi fyrst lagt fram kröfu um úttekt af sparisjóðsbókinni.

5. Handveðssamningur um sparisjóðsbók nr. 203143 verður skýrður þannig, að hann sé til tryggingar greiðslu skulda þess aðila, sem stefndi keypti af vöruvixla eða skuldabréf og ráðstafaði hluta andvirðisins inn á bókina. Fram er komið, að það á við um Bústofn hf., sem telst þannig fyrirtæki stefnanda samkvæmt orðalagi samningsins. Rökstudd andmæli hafa ekki komið fram um, að skuldir þess fyrirtækis hafi eigi numið a. m. k. 7.072.763,73 krónum, þegar stefndi tók þá fjárhæð af reikningnum til lúknings þeirra. Þessi ráðstöfun var því heimil stefnda.

Því er ekki haldið fram, að það, sem að framan greinir um tengsl verðbréfakaupa og ráðstöfunar hluta andvirðis inn á greinda bók, eigi við um stefnanda, og viðurkennt er, að það á ekki við um Norræna útflutningsfé-

lagið Norrex hf. eða Norræna útflutningsfélagið hf. Ákvæði veðskjalsins, sem var samið af stefnda og ætlað var að tryggja hagsmuni hans, verða eigi skýrð þannig eftir orðanna hljóðan, að þau taki til skulda þessara aðila. Þá hefur eigi verið sýnt fram á það, að stefnanda hafi verið eða hafi mátt vera ljós sú forsenda stefnda, að svo skyldi vera. Samkvæmt því veitti veðsamningurinn stefnda ekki heimild til umræddra ráðstafana á fjárhæðunum 3.903.610,00 krónum og 49.964,00 krónum.

Stefnandi hefur eigi fært sönnur að því, að hann hafi lagt fram kröfu um úttekt af sparisjóðsbókinni fyrr en 19. júní 1995.

Samkvæmt þessu er niðurstaða dómsins sú, að dæma ber stefnda til að greiða stefnanda 3.953.574,00 krónur ásamt vöxtum samkvæmt 7. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 frá 10. mars 1993 til 29. júní 1995, en með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla sömu laga frá þeim degi til greiðsludags. Þá ber að dæma stefnda til greiðslu málskostnaðar, sem ákveðst alls 300.000,00 krónur.

Mál þetta dæmir Sigurður Hallur Stefánsson héraðsdómari.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Búnaðarbanki Íslands, greiði stefnanda, Jóni Einari Jakobssyni, 3.953.574 krónur ásamt vöxtum samkvæmt 7. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 frá 10. mars 1993 til 29. júní 1995, en dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla sömu laga frá þeim degi til greiðsludags og 300.000 krónur í málskostnað.
